

А.С. Кисель,
студ. III курсу, спеціальність «Право»,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Науковий керівник: старший викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.С. Козерацька

ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини є найвищою цінністю [1]. Виходячи з даного положення, держава здійснює перетворення у кримінальному процесуальному праві, в т.ч. і стосовно запобіжних заходів. Впроваджуючи світовий досвід, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України) 2012 р. регламентує введення домашнього арешту — особливого запобіжного неізоляційного заходу [2]. З часу, що минув з дня введення даного заходу, виявилися певні його недоліки.

Актуальність теми обумовлена як недосконалістю законодавчого регулювання домашнього арешту за КПК України, так і проблемами, пов'язаними з порядком його обрання та застосування. Запровадження цього запобіжного заходу переслідувало важливі цілі, тому необхідно забезпечити його дієвість.

Значну увагу проблемам, пов'язаним із застосуванням домашнього арешту, приділили Г.М. Куцкір, А.В. Пономаренко, Г.В. Мудрецька, А.А. Тертична, О.І. Тищенко, В.І. Фаринник та ряд інших. Вищевказані науковці зосередили увагу на понятті домашнього арешту і проаналізували практику його застосування. І.Л. Дідюк, Ю.Д. Москалюк детальніше розглянули проблеми застосування домашнього арешту, проте думки дослідників в більшості випадків мають теоретичний характер.

Як запобіжний захід домашній арешт сприяє скороченню кількості осіб, що знаходяться в слідчих ізоляторах, зменшенню витрат державного бюджету на їх утримання, на оплату праці персоналу, на утримання будівель. Окрім цього, цей запобіжний захід допомагає більшості осіб не втратити зв'язок із соціумом. Необхідно відмітити, що доцільним є застосування домашнього арешту відносно неповнолітніх, адже тримання під вартою позбавить неповнолітнього можливості навчатися та може негативно вплинути на його психічний стан. Окрім цього ефективним могло б бути його застосування для осіб похилого віку та осіб, які страждають фізичними вадами.

Відповідно до ст. 181 КПК України домашній арешт — це запобіжний захід, що полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби [2]. Це менш суворий захід, ніж тримання особи під вартою, але більш суворий, ніж застава. Аби обґрунтувати його обрання, матеріали, що повинні бути долучені до клопотання слідчого, мають включати відомості про те, що особа має статус підозрюваного, а домашній арешт став наслідком вчинення нею злочину, за який передбачається покарання у вигляді позбавлення волі; існують ризики, зазначені у ст. 177 КПК України та запобігти ним в інший спосіб не вдасться; у підозрюваного є житло [3, с. 22].

Порушення слідчих суддів при обранні такого запобіжного заходу часто пов'язані із: 1) недоведеністю обґрунтованої підозри та наявності ризиків, закріплених у ч. 1 ст. 177 КПК України; 2) відсутністю в ухвалі точної адреси житла, яке підозрюваний не може залишати; 3) невизначеністю періоду, протягом якого підозрюваному заборонено залишати житло [4].

Значну роль у разі застосування домашнього арешту відіграє місце проживання підозрюваного, обвинуваченого. В інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 4 квітня 2013 року в п. 15 міститься рекомендація того, що слідчому судді, суду необхідно виходити з того, що зазначене в ч. 5 ст. 181 КПК України словосполучення «житло цієї особи» означає, що підозрювана особа є власником такого житла; або зареєстрована у ньому; або проживає у цьому житлі за відсутності реєстрації тощо. Тобто домашній арешт може бути застосовано і тоді, коли в особи немає у власності житла та відсутнє місце реєстрації — достатньо лише підтвердження факту проживання в житлі. Інтереси власника житла повинні забезпечуватися тим, що слідчий суддя, суд мають з'ясувати його думку [5].

На нашу думку, обов'язково мають бути вказані докази, якими обґрунтовуються вищезазначені відомості. Суд лише в окремих випадках звертає увагу на необхідність належної перевірки можливості застосування домашнього арешту. Так, в тексті ухвали Шевченківського районного суду м. Запоріжжя вказано, що «прокурором не перевірені відомості щодо реєстрації ОСОБА_4, оскільки посилання прокурора на копію форми № 1, згідно з якою у 2004 році (11 років тому), ОСОБА_4 був зареєстрований за вказаною у клопотанні адресою, не можуть підтвердити його адресу проживання на цей час, враховуючи, що паспорта громадянина України ОСОБА_4 не має, а особу його встановлено за паспортом для виїзду за кордон, де

відомості про місце проживання відсутні». Така позиція є обґрунтованою [6].

Як зазначено в ч. 1 ст. 181 КПК України, при застосуванні домашнього арешту особі забороняється залишати зазначене в ухвалі житло «цілодобово» або «у певний період доби» [2]. При цьому суд обов'язково має визначати, в який саме період доби особі забороняється його залишати. Зокрема, наприклад, ухвалою Апеляційного суду Запорізької області було скасовано рішення слідчого судді, через те, що в резолютивній частині ухвали не було визначено проміжок часу, протягом якого підозрюваному не можна покидати житло [4].

Іншою проблемою є те, що законодавець не встановлює чітко встановлений строк можливого застосування домашнього арешту. Відповідно до ч. 6 ст. 181 КПК України, строк дії ухвали слідчого судді про тримання особи під домашнім арештом не може перевищувати двох місяців. На нашу думку, таке формулювання є неточним, адже не встановлено конкретної кількості днів, протягом яких до особи може бути застосовано цей запобіжний захід.

Варто відмітити, що продовження дії домашнього арешту допускається лише в тій формі, в якій він існував в ухвалі слідчого судді, суду про його застосування. Наприклад, в ухвалі апеляційного суду Донецької області від 23.03.2017 звертається увага на те, що слідчий суддя вийшов за межі своїх повноважень і, замість продовження дії раніше обраного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту в певний період доби, застосував цілодобовий домашній арешт. Тобто йдеться не про подальшу дію раніше обраного домашнього арешту (в ухвалі була передбачена заборона покидати житло з 18.00 до 7.00), а про зміну запобіжного заходу. Суд наголосив, що продовження строку дії домашнього арешту можливе тільки у тих часових рамках, які зазначені в ухвалі слідчого судді. Прокурор в такому випадку мав звертатися з клопотанням про зміну запобіжного заходу (ст. 200 КПК України) [7].

Враховуючи вищевикладене, ми можемо стверджувати, що домашній арешт має ряд переваг та недоліків. До переваг цього запобіжного заходу належить те, що він сприяє розвантаженню ізоляторів тимчасового тримання, є позитивним в психологічному плані тощо. Розглянуті питання не вичерпують недоліків застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. На нашу думку, було б доречним на рівні відповідного роз'яснення вищої судової інстанції закріпити особливості продовження домашнього арешту; зазначити, що в тексті ухвали має бути вказано, на якій правовій підставі було обрано житло, що забороняється залишати; наголосити, аби суди конкретніше вказували період доби, протягом якого забороняється залишати житло, дату закінчення дії домашнього арешту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>. — Назва з екрана.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. — Назва з екрана.
3. Фаринник В.І. Сутність та особливості застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту [Текст] / В.І. Фаринник // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2015. — № 1. — С. 15—28.
4. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]: Узагальнення судової практики від 07.02.2014. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/p0001740-14/page>. — Назва з екрана.
5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>. — Назва з екрана.
6. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 30 грудня 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54743923/>. — Назва з екрана.
7. Ухвала апеляційного суду Донецької області від 23.03.2017 № 263/3333/17-к [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65482602>. — Назва з екрана.